

УДК 378

**ҒЫЛЫМИ ҮЙІРМЕЛЕР БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ
БАҒЫТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ**

Беркенова Г.С.,
кандидат педагогических наук,
доцент, А.Байтұрсынов ат.ҚМУ
Айдархан Ж.Ж.,
оқытушы, ҚМПИ,
Қостанай қ., Қазақстан

Аннотация

Мақалада білім алушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастыру құралының бірі – білім беру үрдісінде ғылыми үйірмелерді ұйымдастыру мүмкіндіктері қарастырылған. «Кәсіби бағыттылық», «ғылыми үйірмеі» ұғымдарына сипаттама беріліп, ғылыми үйірменің білім алушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастыру құралы ретіндегі тәжірибелік нәтижесі баяндалған.

Аннотация

В статье рассматриваются возможности организации научного кружка в учебном процессе как одним из средств формирования профессиональной направленности обучающихся. Также даны определения терминам «профессиональная направленность», «научный кружок» и описан экспериментальный результат формирования профессиональной направленности обучающихся.

Abstract

In this article the possibilities of a scientific circle organization in the educational process as a formation of a students' professional orientation are investigated. Moreover the definitions of "professional orientation", "scientific circle" are given. In addition, article described experimental results of formation of students' professional orientation.

Түйінді сөздер: кәсіби бағыттылық, ғылыми үйірме.

Ключевые слова: профессиональная направленность, научный кружок.

Key words: professional orientation, scientific circle.

1. Кіріспе.

Қоғамның саяси, экономикалық және рухани өмірінде болып жатқан үрдістер жоғары оқу орындарында дайындалып жатқан болашақ мамандардың зияткерлік мүмкіндіктерін қалыптастыру мәселесін қайшыластырып отыр. Жоғары оқу орындарында білім алып жүріп, студенттер қоғамдық ұйымдардың, шығармашылық ұжымдардың дайындығынан өте отырып, нақты өмірлік бағдарды, ғалымға, жетекшіге, қоғамдық қайраткер үшін қажет ұйымдастырушылық дағдыны иеленеді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев жыл сайынғы Қазақстан халқына Жолдауында жастарға ерекше көңіл бөледі. Өз сөзінде Елбасы: «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз болып қалғалы қашан. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс... Жоғары оқу орындары білім беру қызметімен шектеліп қалмауы тиіс. Олар қолданбалы және ғылыми-зерттеушілік бөлімшелерін құруы және дамытуы қажет», - дей келе, еліміздің экономикалық және әлеуметтік дамуының қазіргі шарттары жоғары оқу орындарының педагогикалық ұжымынан кәсіби білім, білік және дағды иегерін ғана қалыптастырып қоймай, табанды, өз бетінше шешім қабылдай алатын, өзінің ақыл-өрісін өзі дамыта алатын маман қалыптастыруды қажет екендігін атап көрсетті.

Ұлт көшбасшысы айқындап берген жолға түсіп, мақсатқа жету үшін өзіндік ізденімпаз, сындарлы ойлайтын және де ақпаратты терең талдайтын мамандар қажет. Осы жағдайда жоғары оқу орындарының, соның ішінде болашақ мұғалімдерді дайындайтын жоғарғы мектептердің маңызы зор. Себебі, келешек мамандарды дайындайтын мұғалімдер, бұл бүгінгі студенттер. Сондықтан жоғары оқу орындарында мамандарды дайындау жүйесі үшін оқу-зерттеу іс-әрекетінің құралдарын белсенді қолдану арқылы білім алушы тұлғасын өзін-өзі дамыту үшін жағдай жасау міндеттері аса маңызды болып отыр. Сын тұрғысынан ойлайтын, қоғам талаптарына сай, өз бетінше жұмыстың мақсаты мен кезеңдерін айқындап, шешім қабылдай алатын жан-жақты дамыған шығармашыл тұлға қалыптастыруда оқу-зерттеу іс-әрекетінің бағыттарының бірі - ғылыми үйірмелердің маңызы зор.

Түлектердің жоғарғы мектепті бітіргеннен кейінгі кезеңнің жағдайларына бейімделуіндегі қиындықтар жоғары оқу орындарында оқытудың барлық кезеңі бойында кәсіби бағыттылықты қалыптастыру қажеттігін негіздейді.

Білім алушылардың кәсіптік бағыттылығын қалыптастырудағы оқу-зерттеу іс-әрекетін жүзеге асырудың педагогикалық шарттарының бірі - білім алушылардың ғылыми-зерттеу іс-әрекетінің мазмұнын, кезеңдерін, құрылымын меңгеріп, зерттеу біліктерін қалыптастыруға ықпалын тигізетін ғылыми үйірмені ұйымдастырумен байланысты.

Ғылыми үйірмелер арқылы білім алушылардың бойында зерттеу біліктері қалыптасады, ал бұл жоғарғы курстар мен алдағы кәсіби іс-әрекетінде ғылыми-зерттеу іс-әрекетінің тиімді негізі болады. Білім алушылардың ғылыми үйірмелерге тарту арқылы олардың кәсіби бағыттылығын қалыптастыруға жағдай туады.

2. Материалдар мен әдістер.

Зерттеу жұмысының негізгі теоретикалық және әдістемелік бағыттарына кәсіби даярлық теориясы (Ш.А.Абдраман, Б.Т.Кенжебеков, Ш.Т.Таубаева, Ы.А.Нәби, Б.Ф.Ломов, К.М.Дурай-Новакова, Н.Д.Хмель, В.А.Сластенин, М.И.Дьяченко, Н.А.Кандыбович, А.И.Мищенко); педагогикалық үрдістің тұтастығы теориясы (Н.Д.Хмель, В.В.Ильин, Ю.К.Бабанский); білім беруде зерттеу іс-әрекетін қолдану ойы (В.И. Андреев, С.В. Герасименко, В.И. Загвязинский, В.В. Краевский, П.И. Пидкасистый, В.А. Сластенин, Г.И. Щукина) және т.б. жатады.

Зерттеу әдістерінің жиынтығы жұмыстың теориялық-әдістемелік деңгейінің бірлестігін қамтамасыз етті: ғылыми дерек көздері мен бағдарламалық-әдістемелік құжаттарға теориялық талдау жасау, диагностикалық әдістер (сауалнама, бақылау, әдістемелер), педагогикалық іс-тәжірибені талдау, тұжырымдау, жинақтау, педагогикалық эксперимент.

3. Нәтижелер.

Қазіргі таңда кәсіптік бағыттылық мәселесіне көп көңіл бөлінуде. Себебі, адамның іс-әрекеті таңдамалы сипатта болғандықтан тұлғаның аса маңызды қасиеттерін бөліп қарастыру, дамытуды және оларды басты әлеуметтік функцияларды орындауға бағыттау қажет етеді.

Мұғалім тұлғасының кәсіптік бағыттылығына басар назар аударылуы қажет. Себебі оның кәсіби еңбегі мен кәсіби іс-әрекетінің деңгейінен білім сапасы мен қазіргі заман талабына сай тұлғаның қалыптасуы тікелей бағынышты.

Кәсіби бағыттылықты біршама алыс және шетел ғалымдары өз зерттеу жұмыстарының нысанасы еткен. Мәселен, В.М.Большов, М.Ю.Диканова, Г.М.Коджаспирова, Г.Б.Корсак, Т.Б.Михайлова, А.Е.Подобин, Н.В.Кузьмина, Е.М.Никиреев, В.А.Сластенин, А.А.Вербицкий және тағы басқалар.

ЖОО-да оқытудың кәсіби бағыттылығының психологиялық-педагогикалық аспектілерін М.И.Дьяченко, В.И.Загвязинский және тағы басқалар өз зерттеулеріне арқау етті.

Кәсіби бағыттылықты қалыптастыруға көптеген ғалымдардың зерттеулері А.Е.Голомшток, Л.А.Иовайша, А.П.Сейтешев, К.К.Платонов, А.А.Вербицкий, Ю.Н.Калюткин, Г.С.Сухобская және т.б. арналған.

Қазақстандық ғалымдар арасында Ж.Н.Садуова, А.А.Рыскельдина, Р.Б.Исмаилова, А.И.Балабаева, З.А.Маханова және т.б. өз еңбектерінде тұлғаның кәсіби бағыттылығын жан-жақты қарастырып, кәсіби бағыттылықты қалыптастырудың жолдарын зерттеген.

Жоғары оқу орны білім алушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастыруға ықпал ететін ғылыми үйірмелерді ұйымдастырудың тиімділігі экспериментальды түрде тексерілді.

Тәжірибелік-экспериментальды жұмысқа 3 топ қатысты: бір бақылау тобы (БТ) және екі экспериментальды топ (ЭТ-1, ЭТ-2). Бақылау тобына енген білім алушылар саны – 17, экспериментальды топқа – 34. Зерттеу жұмысына қатысқан білім алушылар саны – 51.

Ғылыми үйірмелер білім алушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастыру мүмкіндігін анықтау мақсатында төмендегідей педагогикалық-психологиялық әдістемелер қолданылды:

1. Е.М.Никиреевтың модификациясындағы Н.В.Кузьминаның тұлғаның кәсіби-педагогикалық бағыттылығын зерттеу әдістемесі;

2.Т.Т.Ильинаның «Оқу іс-әрекетінің мотивациясы» білім алушылардың оқу мотивтерін зерттеуге бағытталған тест-сұрағы.

Тәжірибелік-экспериментальды жұмыстың анықтаушы, қалыптастырушы кезеңдерінен кейінгі нәтижелер білім алушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастыру құралы ретінде ғылыми үйірменің маңыздылығын көрсетті.

Бірінші экспериментальды топта ғылыми үйірме ұйымдастырылды.

Ғылыми үйірменің атауы «Ыбырайтану» деп алдық. Ғылыми үйірме өз жұмысын зерттеу базасының музейімен бірлесіп атқарды. Үйірмеге қатысушылар музейдегі Ы.Алтынсарин және оның ізбасарларына байланысты тың материалдарды қолдана отырып, баяндамаларын дайындады. Сонымен қатар, үйірмеде тек Ы.Алтынсарин мен оның ізбасарларымен

бірге А.С.Макаренконың, Л.Н.Толстойдың, А.Байтұрсыновтың, М.Жұмабаевтың ағартушылық қызметімен де танысты.

Ғылыми үйірме айына бір рет жиналды. Үйірмеге қатысушалар бірлесіп баяндамалар дайындап, оларды қорғады.

Баяндама тақырыптары:

1. Ы.Алтынсариннің педагогикалық мұралары.
2. Н.Құлжанова – мектепке дейінгі білімінің негізін қалаушы.
3. Ы.Алтынсариннің ізбасары Ғ.Балғынбаев.
4. Қ.Топаевтың педагогикаға қосқан үлесі.
5. С.Көбеев Ы.Алтынсариннің түлегі.
6. В.Васильев Ы.Алтынсариннің ізін жалғастырушы.
7. Ы.Алтынсарин медалінің иегерлерінің педагогикалық қызметі.
8. С.Макаренконың педагогикалық мұралары.

Ғылыми үйірме ұйымдастырылып, қалыптастыру кезеңінен кейін тұлғаның кәсіби-педагогикалық бағыттылығында пайда болған өзгерістерді анықтайтын Е.М.Никиреевтың модификациясындағы Н.В.Кузьминаның тұлғаның кәсіби-педагогикалық бағыттылығын зерттеу әдістемесі қолданылды. Нәтижесі кесте 1 көрсетілген.

Әдістеме нәтижесі экспериментальды және бақылау топтарында өзгерістердің пайда болғанын аңғартады. Анықтаушы эксперимент кезеңімен салыстырғанда білім алушылардың кәсіби-педагогикалық бағыттылығының түрлерінде айтарлықтай болмаса да өзгерістердің болғанын көрсетеді. Педагогикалық бағыттылық БТ сыналушыларында 35,3%-ға, ЭТ-1 – 18,8%-ға, ЭТ-2 – 38,9%-ға ұлғайғандығын байқатады. Бұл білім алушылардың осы мамандықта істеу қабілеттілігіне сенімділігінің көтерілгендігін, мектепте жұмыс істеу, мұғалім болу мотивтерінің ұлғайғанын көрсетеді. Керісінше сыналушылар арасында жағдаяттық мотивтің төмендегені байқалады.

Кесте 1

Бақылау және экспериментальды топтардағы білім алушылардың кәсіби-педагогикалық бағыттылығының түрлерінің айқындалуы (бақылау кезеңі)

Топтар	Кәсіптік-педагогикалық бағыттылықтың түрлерінің айқындалуы					
	Жағдаяттық бағыттылық		Пәндік бағыттылық		Педагогикалық бағыттылық	
	саны	%	саны	%	саны	%
БТ (17 адам)	3	17,6	7	41,2	7	41,2
ЭТ-1 (16 адам)	2	12,5	8	50	6	37,5
ЭТ-2 (18 адам)	2	11,1	7	38,9	9	50

Нәтижелер мынадай: БТ-17,7%-ға, ЭТ-1 – 12,5%-ға және ЭТ-2 – 16,7%-ға кемігендігі байқалады. Бұл білім алушылардың педагогикалық іс-әрекетке қызығушылығының артқанын, педагогикалық еңбектің қоғамдық маңызына, жастар мен балалармен жұмыс істей алмау қабілетіне сенімділігіне, сүйікті пәнмен мектепте жұмыс істеу мүмкіндігіне көзқарастарының өзгергендігін көрсетеді. Сыналушылардың педагогикалық бағыттылығында көлемді өзгерістер болмағандығы анықталды: БТ-17,6%-ға кеміген, ЭТ-1-6,3%-ға және ЭТ-2-22,2%-ға кемігені анықталды. Бұл білім алушылардың сүйікті пәндерін педагогикалық іс-әрекетте де жүзеге асыруды қарастыруға болатындығын көрсетеді, яғни білім алушылардың кәсіби-педагогикалық бағыттылығы арта түскендігі көрінеді. Әдістеме нәтижелері білім алушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастырудағы ғылыми үйірмелерді ұйымдастырудың тиімділігін көрсетеді.

Білім алушылардың оқу мотивтерін зерттеу үшін Т.Т.Ильинаның «Оқу іс-әрекетінің мотивациясы» атты тест-сұрағын бақылау кезеңінде қайта қолдандық. Әдістеменің нәтижесі кесте 2 көрсетілген.

Кестеге назар аударсақ зерттеуге қатысушы сыналушылардың оқу мотивтерінде өзгерістер болғанын байқауға болады.

Әдістеме нәтижелеріне нақтырақ тоқталып өтсек, бақылау тобында «Білім алу» шкаласы бойынша жоғары деңгей – 5,8%, орташа – 0,2%, төмен – 5,8%-ға азайғанын байқаймыз. ЭТ-1 «Диплом алу» көрсеткіші – жоғары деңгей –30,2%-ға, орта –23,6%-ға, төменгі – 37,4%-ға азайса, ЭТ-2 – жоғары деңгей – 38,8 %-ға, орта – 11,1%-ға, төменгі – 49,9%-ға азайғанын көреміз.

«Мамандықты меңгеру» шкаласы жоғары деңгейде БТ – 29,4%, ЭТ-1 – 31,3%, ЭТ-2 – 33,4%-ға өсті. Осы шкала бойынша орта деңгей БТ – 11,8%, ЭТ-1 – 6,2%, ЭТ-2 – 11,2% өзгерсе, төменгі деңгей бойынша БТ – 17,6%, ЭТ-1 – 25,1%, ЭТ-2 – 22,2%-ға өзгерді. Ал «Білім алу» шкаласы жоғары деңгейде БТ – 35,3%-ға, ЭТ-1 – 37,5%-ға, ЭТ-2 – 44,5%-ға өзгерді. Орта деңгей бойынша БТ – 5,9%, ЭТ-1 – 18,8%, ЭТ-2 – 16,7%-ға өзгеріс болса, төменгі деңгей БТ – 29,4%, ЭТ-1 – 18,7%, ЭТ-2 – 27,8%-ды құрады.

Кесте 2

Білім алушылардың оқу мотивациясы (бақылау кезеңі)

Топ	Білім алушылардың оқу мотивтері																	
	Білім алу						Мамандықты меңгеру						Диплом алу					
	төмен		орташа		жоғары		төмен		орташа		жоғары		төмен		орташа		жоғары	
	саны	%	саны	%	саны	%	саны	%	саны	%	саны	%	саны	%	саны	%	саны	%
БТ (17 адам)	2	11,8	5	29,4	10	58,8	2	1,8	5	29,4	1	5,8	8	47	6	35,3	3	17,7
ЭТ-1 (16 адам)	1	6,3	6	37,5	9	56,2	1	6,2	7	43,8	8	50	9	56,2	5	32,3	2	11,5
ЭТ-2 (18 адам)	-	-	7	38,9	11	61,1	-	-	8	44,4	1	5,6	1	61,1	6	33,3	1	5,6

Алынған нәтижелер болашақ мұғалімдердің бойында болашақ мамандықтарына деген қарым-қатынасының өзгергенін. Ендігі жағдайда, білім алушылар үшін ЖОО-да оқу тек диплом алу, емтиханды еш қиналмай тапсырудан гөрі, болашақ мамандығына деген ынтасының, қызығушылығының артқандығын, бар күш жігерін жұмсағысы келетіндігін көрсетті.

Эксперименттің бақылау кезеңінің нәтижесінде эксперименттік топтар мен бақылау топтарының кәсіби бағыттылығының айтарлықтай өзгерістер болғанын көрсетті. Оқыту үрдісінде білім алушыларды ғылыми үйірмелерге тартып, болашақ мұғалім мамандығына байланысты мәселелерді, озық педагогтардың тәжірибесімен танысып, зерттеу арқылы білім алушылардың болашақ мамандығына байланысты қарым-қатынасының жағымды жаққа өзгергендігін анықтадық.

4. Қорытынды.

Зерттеу жұмыстарының нәтижесінде мынадай ұсыныстар жасаймыз:

-Студенттердің кәсіби бағыттылығын қалыптастыруда ғылыми үйірмелерге білім алушыларды бірінші курстан тарту;

-Жоғары оқу орындарында білім алушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастыруда оқу–тәрбие процесінде ғылыми үйірмелерді жүйелі ұйымдастыру.

Әдебиет тізімі

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан – 2050 бағдарламасы»: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. 2012 жылғы 14 желтоқсан. http://www.akorda.kz/kz/page/page_kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-n-a-nazarbaevtyyn-kazakstan-khalkyna-zholdauy-2012-zhylhy-14-zheltoks_1357813742

Садуова, Ж.Н. Жаңа педагогикалық технологиялар арқылы болашақ мұғалімдердің кәсіби бағыттылығын қалыптастыру: пед. ғылым. канд-ты... дис. авторефераты: 13.00.08 / Садуова Ж.Н. – Түркістан, 2008. – 26 б.

Сейтешев, А.П. Профессиональная направленность личности: теория и практика воспитания. – Алма-Ата: Наука, 1990. – 336 с.

Шищенко, Г.А. Педагогические условия формирования профессиональной направленности студентов колледжа физической культуры: автореф. дис... кандидата. педагогических наук.: 13.00.01, 13.00.04 / Шищенко Г.А. - Екатеринбург, 1998. – 21 с.